

להתחזק בלימוד התורה

בספר דברים (ל') משה רבנו מזרז אותנו כך:

(י') "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַפְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ.

(י"א) כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רְחוּקָה הִיא.

(י"ב) לֹא בְשָׂמִים הוּא לֵאמֹר: מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׂמִימָה וְיִקַּחֵהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אוֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה?

(י"ג) וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא לֵאמֹר מִי יַעֲבֹר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקַּחֵהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אוֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה?

(י"ד) כִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ."

לאיזו מצוה התכוון בפסוק י"א? מביא רמב"ן שמדובר בחזרה בתשובה (כמו שמוזכר בפסוק י'). אבל חז"ל דרשו פסוק זה לא כך, אלא על לימוד התורה. הזהירו חז"ל כי מוטל על האדם לעשות סימנים כדי לזכור את לימודו בעל פה. למדו זאת מהפסוק "הציבי לך ציונים" (ירמיה ל"א, כ') כלומר ציוני דרך שידע איך לשוב בדרך הזו פעם נוספת. ועל זה עצמו אמרו "לא בשמים היא" (דברים ל', י"ב). שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה. 'ולא מעבר לים', שאם מעבר לים היא צריך אתה לעבור [את הים] אחריה" (עירובין נה ע"א). מפרש שם רש"י שצריך האדם לטרוח ולהעמיד סימנים אלו למען יתפוש בזיכרונו היטב מה שלמד בתורה. וכדי להרשים את האדם עד כמה נחוץ ו חשוב הדבר דימו הדבר לעלייה לשמים או להפלגה מעבר לים הגדול, שגם זאת היינו צריכים לעשות כדי להשיג את התורה בבהירות ובשלמות.

ושם ממשיכה הגמרא ללמוד נוספות מהפסוקים שלנו לעניין לימוד תורה: [א] "לא בשמים היא, לא תימצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים" [כלומר שהוא גאוותן ואומר שאיננו צריך לקבל חכמה ממישהו אחר (מהרש"א). שלא יעמיד אדם את ההיגיון הטבעי שלו במעמד סמכותי יותר ממה שנמסר לנו במסורת הדורות].

[ב] "ולא מעבר לים, ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים" [כלומר לא תימצא במי שסבור כי מלומד כמוהו צריך לעסוק רק בסודות התורה ולא בפשטי תורה" (הרי"ף שעל "עין יעקב"). ובהמשך הגמרא גם ר' יוחנן הביא דרשה שלישית שאפילו מי שהוא גס רוח בין אדם לחברו, גם הוא לא יזכה לתורה באמיתותה (שם)].

הרי לפנינו שחז"ל דרשו הפסוקים הללו על זירוז ההשתלמות בידיעת דברי התורה, ולא על תשובה. האם יש קשר בין דבריהם לדברי רמב"ן הסבור שמדובר כאן על מצות

התשובה? ודאי כן. כי אם אין האדם לומד תורה כראוי, קשה לו לדעת כיצד לחזור בתשובה. וכך הדר"ך "מסילת ישרים" (פרק ג') על שני תחומי העיון שזקוק להם האדם כדי שיהיה זהיר בקיום המצוות.

[א] עליו לדעת היטב מה הן פרטי המצוות שבתורה, עשה ולא תעשה.

[ב] עליו להתבונן כיצד הם המעשים שהוא עצמו עושה. כי אם איננו יודע מה התורה דורשת ממנו, ודאי שאין לו קנה מדה במה לשפוט ולבחון את מעשיו, ואיננו יכול למדוד אם מעשיו הם לפי מה שנדרש ממנו. כמו כן אם יש לו ראייה מעוותת מה הם המעשים שהוא עצמו מקיים, שוב איננו יכול לבדוק אם הוא מקיים מצוות התורה כראוי. ולכן ראשית כל מוטל על האדם ללמוד את ההלכות המוטלות עליו לקיים. מפני זה כאשר התורה דורשת מאיתנו לחזור בתשובה, "כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ל', י') היא מיד מסמיכה לה את הדרשה ללמוד את התורה כראוי. "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום" הוא ידיעת התורה. שמא תאמר, הא כיצד ידע האדם כל הפרטים, שהם בודאי למאות ולאלפים? ענתה התורה על כך בפסוק הבא (יא): "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא" (נבאר זאת להלן).

כי תמוה הדבר. ישנה תופעה (יומא עב ע"ב) שאנשים המוגדרים כעוסקים בתורה, אעפ"כ אין מעשיהם נאותים? על זה באה התשובה שאדם חייב להקדים לכך יראת שמים. "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת" (אבות, ג'). "מתקיימת" פירושה שלא יזכה לקיים דברי תורה לאמיתם. הוא חייב להכיר בשכל בהיר את מי הוא עובד, ולפני מי הוא עוסק בתורה. הרחיב הדיבור על כך רמח"ל המחנך כי בעת לימוד התורה ידע האדם כי הוא ניגש לעמוד לפני ה', ויגיל מאד מחלקו הטוב אבל ישב ברעדה ויראת הכבוד. ולא ינהג קלות ראש או מנהג בזיון בדבריה או ספריה, "וידע לפני מי עומד ומתעסק וכו' ואז יתעצם בו היקר האלוקי וימשוך תיקון והארה לכל הבריאה. אבל אם תנאי זה יחסר לו, יהיו דבריו כאילו קורא באגרת" [בלבד] (דרך השם, חלק ד', פ"ב פסקא ה).

לכן אמרו חז"ל במדרש אודות המבקשים דבקות בה' ודואגים שמא יטעו בהבנת דברי התורה: "אדם אומר 'למדתי חכמה ולא למדתי 'תורה', מה אעשה? אמר הקב"ה לישראל: חייכם, כל החכמה וכל התורה דבר אחד קל הוא. כל מי שמתירא אותי ועושה דברי תורה, כל החכמה וכל התורה בליבו" (דברים רבה, יא, ו). זאת אומרת אדם שהוא חדור הכרה שיש בורא לעולם, ושהוא משגיח עלינו תמיד בכל עת ורגע, והוא נמצא קרוב לנו ועונה לכל תפילותינו ("כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קוראנו אליו", דברים ד, ז), אדם שיש לו ההשקפה הנכונה, מיד ה' מדריך אותו והוא מגיע לכל המסקנות הנכונות הדרושות מלימודו. איש זה לא יטעה בפסקי הלכותיו. הוא לא ייכשל בלימודו.

כך מצאנו אצל דוד המלך. הוא לא היה פלפולן. היו מחכמי ישראל שנצחו אותו בויכוח, ולא היה בפיו מענה להתקפותיהם (ברכות ד.). ובכל זאת, דוד תמיד צודק היה בפסקי הוראותיו, "שהלכה כמותו בכל מקום" (סנהדרין צג ע"ב). "ובכל אשר יפנה יצליח" (שם). כיצד זכה דוד שה' יכוין אותו בפסקי ההלכה שלו? סיימו שם חז"ל וענו על פי הפסוק "וה' עמו" (שמואל-א טז, יח). במלים שלנו: דוד קיים תמיד את הפתגם "שויתי ה' לנגדי תמיד, כי מימיני בל אמוט" (תהלים טז, ח). זה מה שנקרא "וה' עמו" כפשוטו, מצד ריכוז מחשבותיו של דוד. לא הסיח דעתו ממנו. כיון שלא סר מהדביקות במחשבת האלהות, ודאי שה' הדריך אותו בכל לימודי תורה שלו, לבל יטעה אף פעם. הרי הוא עצמו אמר "ואני בער ולא אדע וכו'". ואני תמיד עמך, אחזת ביד ימיני. בעצתך תנחני, ואחר כבוד תקחני. מי לי בשמים? ועמך לא חפצתי בארץ" (תהלים עג, כב-כד). מפרש רש"ר הירש, כמו שבשמים אין לי למי לפנות מבלעדיך, כך גם כאן בארץ אין לי השתעבדות לאף אחד כי אם לפני ה' בלבד. ולכן "בעצתך תנחני".

על השאלה הנפוצה שאנשים שואלים: "החכמה מאין תימצא? ואי זה מקום בינה?" (איוב כח, יב) עונה ה': "ויאמר לאדם: הן יראת ה' היא חכמה" (איוב כח, כח). כדברי מדרש הנ"ל שהבאנו, אם יש לך יראת הרוממות בלבך, מיד כל החכמה בלבך, תרגיש בחוש מה המוסר והיחס הנכון שעליך לנהוג מול אשתך, מול ילדיך, מול שכניך, מול חבריך בעסק וכו'.

לכן פרשה יקרה זו מסיימת: "כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיק ובלבבך לעשותו" (דברים ל, יד). אתה תגרוס תורה בפיק (ולא די בעיון במחשבה בלבד) ובלבבך (תלמד בכל ריכוז מחשבתך, שברצונך לדעת כיצד לעבוד את ה' כראוי; שאיפתך היא לקיים את המצוות כמאמרן ובדייקנות) לעשותו. ואז ה' ינחה אותך שתבצע את מה שלמדת, תגיע למסקנות נכונות ותצליח להשיג פרי טוב ונחמד.

מזה ראינו כי גם מה שהרמב"ן פירש את הפרשה (כפשוטה) שמדובר במצוות התשובה; וגם מה שחז"ל (עירובין נה.) פירשו את הפרשה לענין לימוד תורה ברצינות, בענוה, בחשק ובדביקות, שני המושגים קשורים ודבוקים זה בזה. הם שני צדדים של מטבע אחד.